

Tá ið Føroyar komu upp í donsku stættatingini

Eftir Róland Waag Høgnesen.

Julikollveltingin í Fraklandi í 1830 fekk politiskar avleiðingar eisini í øðrum londum.

Danska stjórnin kendi ferilin av kollveltingarhóttanini, og tók hon tí ta avgerð at seta á stovn ráðgevandi stættating fyrri teir ymsu landslutirnar í ríkinum. Fyriskipanin um hesa ætlan var kunngjörd hin 28. maí 1831; í grein 1 stóð, at »Der skal i Vort Rige Danmark være to Forsamlinger af raadgivende Provindsial-Stænder, een for Sjællands, Fyens og Lollands-Falsters Stifter, samt for Island, og en anden for samtlige fire Stifter i Nørre-Jylland«¹⁾.

Føroyar vóru ikki beinleiðis nevndar í hesi fyriskipan, men umvegis kortini, tí Føroyar lógu til Sælands biskupsdømi. Men valla hevur danska stjórnin ætlað hesa fyriskipan at galda í Føroyum; áðrenn vanlig dansk fyriskipan varð sett í gildi í Føroyum, skuldi serstøk samtykt verða gjörd um hetta²⁾, og hetta sæst ikki at vera hent um hesa fyriskipan.

Um hetta mundið sendi Danske Kancelli á hvørjum ári skriv til amtmannin í Føroyum at biðja hann gera tilmæli um, hvørjar vanligar fyriskipanir, sum kunngjördar vóru fyrri Danmark árið fyrri, kundu — við ella uttan broytingum — verða settar í gildi í Føroyum²⁾.

¹⁾ Collegial-Tidende 1831, bls. 369 ff.

²⁾ Algreen-Ussing: Kgl. Reskripter og Resolutioner.... 1852, bls. 310—313; og ritgerð um lóggávuna fyrri Føroyar 1821—1848, óprentað.

Í skrivinum frá Danske Kancelli um fyriskipanirnar fyri árið 1831 var henda fyriskipan frá 28. mai ikki nevnd. Av sínum eintingum tók amtmaðurin, F. F. Tillisch, hesa fyriskipan við í tilmæli sínum, hóast hon ikki kundi koma ímillum tær fyriskipanir, sum hann skuldi geva tilmæli um; amtmaðurin segði sína hugsan um hesa fyriskipan vera, at føroyingar kundu ikki hugsast at hava nakað ynski um at taka lut í stættatinginum³⁾.

Spurningurin, um Føroyar skuldu hava lut í stættatinginum, sæst ikki at hava verið reistur annars undir fyrireikingunum til hesa lóggávuna, fyrr enn Schlegel professari sum limur í nevndini »De oplyste Mænd« (borgarar, sum stjórnin hevði útnevt til at viðgera stjórnaruppskotið um stættatingini) í einum privatum bønarskrivi reisti spurningin um serstakt føroyskt umboð á stættatinginum⁴⁾.

Í bønarskrivi sínum dagfestum hin 28. aug. 1832 sigur Schlegel professari, at triggjar orsøkir kundu hugsast fyri, at Føroyar hava ikki fingið umboð á stættatinginum: 1) at Føroyar vóru hjáland (koloni), 2) at fólkatálið í Føroyum var ov lítið, og 3) at føroyingar ikki høvdu áhuga fyri hesum nýggja stovni. Schlegel vísti aftur øllum trimum møguleikunum; føroyingar kundu ikki verða settir uttan fyri stættatingið av tí, at landið var hildið at vera hjáland (koloni), tá ið Ísland hevði fingið serstakt umboð til stættatingið; hitt lítla fólkatálið í Føroyum kundi ikki vera orsøkin til, at Føroyar vórðu settar uttan fyri stættatingið, tí at stjórnin, tá ið hon setti upp tey ymsu valøkini, ikki einans hevði havt í huga fólkatálið,

³⁾ Tilmælið frá amtmanninum er ikki at finna í Rigsarkivet; brævið er uppskrivað at vera komið úr Føroyum, dagfest hin 20. august 1832, í Danske Kancelli, 3. dep., journal G 1832. Innihaldið í brævinum er endurgivið í nevndarálitinum frá stættanevndini dagfestum hin 28. mai 1833; D. K. 2. dep. Stændersager; Forestillinger og kgl. Ordre ang. Provindsial Stænderne.

⁴⁾ Hans Jensen I.

Schlegel var noyddur at gera privat bønarskriv, av tí at tað var noktað »De oplyste Mænd« at viðgera § 1 í stjórnaruppskotinum.

men hon hevði eisini hugsað um staðbundin, mentunarlig o. o. viðurskipti; Schlegel ivaðist í, at føroyingar skuldu ikki hava hug at taka lut í stættatinginum, uppaftur meira var hann í iva um ta frágreiðing, sum yvirvaldið kundi hava givið um hetta — um so var, at yvirvaldið hevði sent frágreiðing um hetta. Frágreiðingar frá yvirvaldinum gjørdust ofta eintátt-aðar, helt Schlegel; sjálvur hevði hann tikið tingsvitni fram um frágreiðing frá yvirvaldinum. Schlegel royndi eisini at reka fram undir, at um Føroyar framvegis høvdu verið saman við Noregi, so høvdu føroyingar átt lut í teimum stjórnarrætt-indum, sum norska fólkið hevði fingið. Seinast minti Schlegel á, at brøðrafólk føroyinga í Hetlandi og Orknoyggið fyri stuttum høvdu fingið sama umboðsrætt, sum skotar høvdu⁵).

Tilmælini frá »De oplyste Mænd« skuldu verða handfarin av »Stænderkomitéen«; í hesi stættanevndini sótu teir fyra embættismenninir Stemmann, Ørsted, Molkte og Höpp. Stættanevndin vísti aftur uppskotinum frá Schlegel; hetta varð gjørt í nevndarálti dagfestum hin 28. mai 1833. At føroyingar vóru hildnir uttan fyri stættatingið (»den stænderiske repræsentation«), komst ikki av nøkrum ynski um at forfjóna áhugamál føroyinga ella til at forða teimum í at njóta gagn av tí nýggja stovninum; óivað var orsøkin tann, helt stættanevndin, at menn høvdu hildið Føroyar vera ov lítlan landslut til, at tær kundu krevja serstakt umboð, heldur ikki høvdu Føroyar beinleiðis samband við Danmark⁶). Allir nevndarlimirnir høvdu havt við málið at gera frá fyrsta degi.

Spurningurin um Føroyar og stættatingið var ikki umtalaður í tilmæli, dagfestum hin 8. nov. 1833, sum Danske Kancelli gjørdi til ríkisráðsfundirnar. Ríkisráðið viðgjørdi donsku stættatingini í november mánaði í 1833⁷).

⁵) D. K., 2. dep. Stændersager; Bilag til Forordningen ang. Provindsial Stændernes Indretning.

⁶) D. K., 2. dep. Stændersager; Forestillinger og kgl. Ordre ang. Provindsial Stænderne.

⁷) Hans Jensen I, bls. 250.

Úrslitið av samráðingunum í ríkisráðnum var kortini, at kongur gjørdi av at broyta 1. grein í uppskotinum, so at føroyingar skuldu eiga sess á stættatinginum fyri Sæland og hinar oyggjarnar, og at teir triggir menninir, sum kongur fyribils skuldi útnevna fyri Ísland, eisini skuldu taka á seg føroysku áhugamálini, tó bert til valskipan var sett í gildi fyri Føroyar⁸⁾.

Henda avgerðin stóð við, tá ið fyriskipanin var liðug og kunnngjörd 27. mai 1834⁹⁾.

Við hesi avgerð varð føroyski sessurin á stættatinginum lagdur í fasta legu. Tann valskipanin, sum lovað var, kom ongan tíð. Tá ið Ísland fekk alting sítt aftur, fall hitt íslenska umboðið burtur. Kongur útnevndi síðan ein mann at umboða Føroyar¹⁰⁾.

Men henda avgerðin, sum tikin varð í ríkisráðnum í november 1833, legði fyri fyrstu ferð Føroyar inn undir donsku politisku umboðsskipanina. Henda avgerð stendur við enn í dag. Grundarlagið undir avgerðini tykist at hava verið rættiliga tilvildarkent.

⁸⁾ D. K., 2. dep., Stændersager; Forestillinger og kgl. Ordre ang. Provindsial Stænderne.

⁹⁾ Collegial-Tidende 1834, bls. 353 ff.

Tað í § 1, sum hevði við Føroyar at gera, fekk hetta orðaljóð: »De raadgivende Provindsial-Stænder for . . . , saavelsom Færøerne, til hvilke Vi ville have denne Indretning udvidet, . . . Hvilket Antal Medlemmer, der vil blive at udvælge af Islands og Færøernes Indvaanere og efter hvilke Regler de skulle vælges, forbeholde Vi Os nærmere at bestemme, naar Vi have erhvervet de yderligere Oplysninger, som Vi finde fornødne, for, saavidt disse Vore Lande angaaer, at ordne Sagen paa en til deres locale Forfatning og Indvaaneres Tarv svarende Maade. Men indtil videre ville Vi Selv med Hensyn til disse Lande udnævne 3 med sammes Tilstand bekendte Mænd til at tage Sæde i Forsamlingen, hvilken blot midlertidige Indretning dog bortfalder, saasnart Omstændighederne tillade at indføre et hensigtsmæssigt Valgsystem i bemeldte Lande, da det er Vor Villie, at Vore kjære og troe Undersaatter sammesteds, ikke mindre end Vore øvrige Undersaatter, skulle nyde Rettighed til selv at vælge Medlemmer i Stændernes Forsamling.«

¹⁰⁾ Hans Jensen II, bls. 34.

Julikollveltingin fekk alstóran týdning fyri politisku viðurskiftini í Føroyum.

SUMMARY

After the July revolution in France in 1830 the Danish government decided to establish the assembly of the Estates of the Realm for the various provinces. The Faroe Islands were not mentioned in the bill in 1831. Professor Schlegel, who was a member of the committee »De oplyste Mænd«, requested the King in a private petition dated 18th August 1832 to let the assembly system include the Faroe Islands. In the suggestion to the meeting of the Ministers of State, dated 8th November 1833, the officials advised against giving the Faroe Islands a special representation in the assembly of the Estates of the Realm because they were only such a small province without direct communication with Denmark.

However, the result of the meeting of the Ministers of State was that the King resolved that the Faroe Islands should be represented in the assembly of the Estates of the Realm for the Danish Islands and Iceland.

The resolution, which was made on rather a random basis, made the Faroe Islands subject to the Danish political representative system. This resolution is still in force.

BÓKMENTIR

1. Danske Kancelli (stytt D. K.), 2. dep. Stændersager, G 68 c; Forestillinger og kgl. Ordre ang. Provindsial Stænderne, og Bilag til Forordningen ang. Provindsial Stændernes Indretning i Danmark; Rigsarkivet, København. Annað tilfar í Rigsarkivet er nýtt.
2. *Hans Jensen*: De Danske Stænderforsamlings Historie 1830—1848 I—II, København 1931—1934 (stytt Hans Jensen).
3. Collegial-Tidende 1831 og 1834.
4. *Algreen-Ussing*: Kgl. Reskripter og Resolutioner... 1852.